

Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi
Journal of the Academic Studies of Turkish-Islamic Civilization
timad

Cilt / Volume: 16 - Sayı / Issue: 32 - Yıl / Year: 2021
Mart/March - Yaz / Summer

ISSN: 1306-4223

**19. Yüzyıldan 2020'ye İdeal Ev Kavramı:
Covid-19 Sürecinin Etkilerine İlişkin Bir Okuma**

*The Notion of Home from 19th Century to 2020:
A Reading on the Effects of Covid-19 Period*

Efsun EKENYAZICI GÜNEY*

Dr. Öğr. Üyesi, Bahçeşehir Üniversitesi, İç
Mimarlık ve Çevre Tasarımı
*Assist. Prof. Dr. Bahçeşehir University,
Department of Interior Architecture and
Environmental Design*
efsun.ekenyazici@arc.bau.edu.tr
efsuney@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-2575-5624>

Hande TULUM

Dr. Öğr. Üyesi, Bahçeşehir Üniversitesi, İç
Mimarlık ve Çevre Tasarımı
*Assist. Prof.Dr. Bahçeşehir University,
Department of Interior Architecture and
Environmental Design*
hande.tulum@arc.bau.edu.tr
handetulum@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-2624-4025>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / *Article Types*: Araştırma Makalesi / *Research Article*

Geliş Tarihi / *Received*: 28.09.2020

Kabul Tarihi / *Accepted*: 18.12.2020

Cilt / *Volume*: 16, Sayı / *Issue*: 32, Sayfa / *Pages*: 337-360

Atıf / *Cite as*: Ekenyazıcı Güney, E., Tulum, H. (2020). 19. Yüzyıldan 2020'ye İdeal Ev Kavramı: Covid-19 Sürecinin Etkilerine İlişkin Bir Okuma [*The Notion of Home from 19th Century to 2020: A Reading on the Effects of Covid-19 Period*]. Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi-*Journal of the Academic Studies of Turkish-Islamic Civilization*, 16/31: 337-360

İntihal / *Plagiarism*: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / *This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.*

* Sorumlu Yazar / *Corresponding Author*

19. Yüzyıldan 2020'ye İdeal Ev Kavramı: Covid-19 Sürecinin Etkilerine İlişkin Bir Okuma

Öz

Bu yazı, ideal ev kavramının karşılıklarını 19.yüzyıldan başlayarak günümüze kadar sorgulamayı amaçlar. Bu sorgulamayı İstanbul üzerinden yapan yazı, öncelikle ev kavramını ve karşılıklarını kronolojik bir biçimde farklı konut tipleri üzerinden ele alır. Bu süreç içinde mimarlık literatüründe karşımıza çıkan "ideal ev" tanımlamalarına değinen yazı, bu tanımlamalardaki farklılıkları ortaya koymaya çalışır. Farklı dönemlerde ideal evin yeni konut üretim biçimleri bağlamında yeniden ele alındığını gösteren yazıda, bahçe içerisinde konumlanan müstakil evin pek çok kez ideal ev olarak ele alındığı görülür. Covid-19 süreci ile ideal ev anlayışının yeniden değişime/dönüşüme uğradığını öngören yazarlar, yine müstakil eve doğru bir idealleştirmenin olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle, pandemi öncesi ve pandemi sürecinde ideal ev kavramının karşılıklarını sorgulayabilmek adına yapılan bu çalışmada literatür taramasının ve analizinin yanında online bir anket de gerçekleştirilir. Kapalı ve açık uçlu sorulardan oluşan ankette katılımcıların pandemi sürecinde evlerinde yaşadıkları mekânsal deneyimleri ve ev-ideal ev kavramları hakkındaki fikirleri pandemi öncesi ve pandemi süreci bağlamında sorgulanır. Çoktan seçmeli ve derecelendirme sorularına ek olarak nitel veri elde edilecek açık uçlu soruların da yer aldığı 114 kişilik bu anketle pandemi nedeniyle ideal ev algısının katılımcılar üzerindeki etkisinin anlaşılması hedeflenir. Sonuçta, katılımcıların çoğunun ideal ev algısının bahçe içerisindeki müstakil konuta işaret ettiği görülürken yazarların pandemi nedeniyle ideal ev algısının değiştiği fikri kısmi olarak doğrulanır.

Anahtar kelimeler: İdeal ev, Covid-19, ev, müstakil ev, konut.

The Notion of Home from 19th Century to 2020: A Reading on the Effects of Covid-19 Period

Abstract

This study aims to investigate the reflections of the ideal home notion starting from 19th century till today. The study which makes the investigation through İstanbul firstly discusses the notion of home and its reflections, then it evaluates different types of dwelling units in a chronological way. The study that underlines the definitions of ideal home in architectural literature in this process tries to figure out the differences in the definitions of the reflections of the ideal home. The detached house that is located in a garden had been considered as the ideal home many times in the study which shows that ideal home had been reconsidered through new housing production systems in different periods. The authors estimate that the understanding of the ideal home has been rechanged/retransformed with the Covid-19 period and they thought that there is an idealization process towards to detached home again. Therefore, in

addition to the literature review and analysis, an online questionnaire is held in order to investigate the reflections of the ideal home notion before and in the process of pandemic. In the questionnaire which is composed of close and open ended questions, the spatial experiences of the participants during the pandemic in their homes and their ideas about home and ideal home are investigated in the context of pre-pandemic and pandemic periods. In addition to the multiple-choice and classification questions with the help of an online questionnaire with 114 participants, it is aimed to understand the effects of ideal home perceptions due to the pandemic on the participants through the questions that may develop qualitative data. As a result, it is observed that the ideal home perception of most of the participants point out to the detached house and the change of the ideal home perception idea of the authors has been partially verified.

Keywords: Ideal home, Covid-19, home, detached home, house.

1. Giriş

2020 Şubat ayında patlak veren Covid-19 salgını ülkemizi de dünyanın geri kalanı gibi etkiledi. Pek çok sektör çalışanı risk nedeniyle evden online çalışmaya başladı, sokağa çıkma yasakları yaşandı, okullarda yüz yüze eğitime ara verildi ve öğrenciler eğitimlerine evlerinden devam etti. Sabah çıkılıp işe/okula gidilen akşamları dönülen evler birden ofise ya da okula dönüştü.

Bu tedbir hali önce hepimizi güvende hissettirse de bir süre sonra evlerin içi herkese dar gelmeye başladı. Örneğin, iki ebeveynin de çalıştığı çocuklu ailelerde –evin boyutu farketmeksizin- ebeveynlerin “bir kısmı” bir yandan bilgisayar başında çalışırken aynı zamanda çocuklarının derslerinin aksamaması için de uğraşmaya başladı; istemeden de olsa kısmen bir öğretmen rolü üstlendi. Mekanlar, farklı tür hane halkları için birden fazla işlev kazanmaya başladı. Örneğin çocuklu bir ailede, işine, dersine odaklanmak isteyen herkes kendine özel bir alan peşine düştü, evde köşe kapmacalar başladı. Yalnız yaşayanlar ise mecburi kapandıkları evlerine tahammül edemez oldu, hatta çoğu ailelerinin/tanıdıklarının yanına gitti. Daha önceden evden çalışmanın ideal bir çalışma biçimi olduğuna inanan, ofisin gerekliliğini sorgulayan insanlar ise evlerinde işlevlerin üst üste gelmesinden ötürü durumun aslında beklediklerinden daha yoğun ve yorucu olduğunu idrak etti.

Yukarıda ele alınan senaryoların çoğunda evlerde mekânsal değişim ve dönüşümler başladı. Örneğin yemek masası çalışma masasına dönüştü böylece yemek işlevinin yeri değişmek durumunda kaldı (Şekil 1). Evlerdeki servis hacimleri yerlerini çalışma alanlarına ya da ev sakinlerinin kişisel kaçış alanlarına bıraktı. Yatak odalarının boş alanlarına çalışma istasyonları kuruldu. Kısaca, yaşadığımız, daha önceden sığabildiğimiz evlerimiz adeta küçüldü ve bu evlere sığamaz hale geldik.



Şekil 1. İki kişilik çalışma alanına dönüşen yemek masası (Kaynak:Yazarların arşivi)

Hatta online çalışmanın ya da okulun devam ettiği çoğu konut için ev kavramı bir tür kapatma mekânı olarak karşılık buldu. Çünkü sosyalleşme ve çalışma işlevlerini kapsayan kamusal alan ile olan bağımızın mecburi kopuşu evlerimizin içinde yeniden bu mekanların aranmasına neden oldu. Bu nedenle, eskiden bir tür kaçış alanı olarak işlevlenen ve konfor alanımız olan ev kayboldu. Öyle ki, bu dönemde insanların ideal ev arayışlarında, daha önceden önem vermedikleri kimi kriterler ortaya çıktı. Örneğin; bunların en önemlilerinden birisi nefes alınacak, dışarı/sokak olarak sayılabilecek bir balkon ya da terastı¹. Evlerinde bu tür mekanlara sahip olanlar bu alanları yeniden düzenledi. Mesela, kimi zaman açık ya da camekanla kapatılmış balkonlar bir nevi hijyen istasyonu halini alarak dışarıdan getirilen erzakların bekletilip temizlendiği birer depoya dönüştü. Kimi zamansa camekanla kapatılmış olan balkonların genelde sahip olduğu depolama işlevinden kurtulunmaya çalışıldı ve oturup dışarıyla ilişki kurulabilecek bir düzenleme yoluna gidildi. Bir ısıtıcı yardımıyla oda sıcaklığına kavuşturulan kimi kapalı balkonlar da yine çalışma alanlarına dönüştü. Öte yandan, açık balkonlarda da bir oturma düzeni oluşturuldu ve bu mekanlarda daha çok vakit geçirilmeye başlandı. Hatta kimi açık/kapalı balkonlar çiçek, sebze gibi bitkilerin yetiştirildiği alanlara dönüştü ve kısmen evlerin bahçeleri olarak ele alındı (Şekil 2a-2b). Sürecin en şanslıları ise belki de müstakil bahçeleri olan evlerdi. Hem sağlık açısından güvenli -yalıtılmış bir dışarıdalık hali- hem de konforlu bu alanlar bu tip evlerin idealleştirilmesini sağladı. Böylece pandemi sürecinde ev kavramının karşılığı değiştiği gibi ideal ev düşüncesi de dönüştü.

¹ İtalya örneğinde medya üzerinden balkondan balkona birbirleri ile iletişim kurmaya çalışan insanları izledik. Bu sayede insanlar balkonlarından sokaktaymışcasına sosyalleşip birbirlerine ulaştı.



Şekil 2a. Depo olarak işlevlendirilen balkon
(Kaynak: Yazarların arşivi)



Şekil 2b. Kısmi bahçe olarak işlevlendirilen balkon.
(Kaynak: Yazarların arşivi)

Bu yazı, pandemi sürecinde çalışmaya evden devam eden iki akademisyenin zamanla üzerinde düşünmeye başladıkları ev kavramını, bu süreçte evlerdeki değişim/dönüşüm hallerini ve ideal ev olgusunun karşılıklarını sorgulamayı amaçlar. Bu sorgulamalar ışığında kuramsal altyapısı ev kavramı üzerine kurgulanan yazı ayrıca ideal olan evin tarihsel süreçteki farklı anlamlarının/anlatımlarının üzerine de düşünür. İstanbul üzerinden bir ideal ev okuması yaparak ilerleyen yazı süreç içinde mimarlık literatüründe karşımıza çıkan “ideal ev” tanımlamalarına değinir. 20. yüzyılın başından günümüze bu konuda yaşanan değişimlerin nedenlerini sorgularken okuyanı ideal evin tanımının değişimi üzerine düşünmeye davet eder. Aynı zamanda bu tanımın neden değiştiğini, neden yeniden tanımlanması gerektiğini sorgulamaya çalışır. Bu bağlamda, ideal ev anlayışının Covid-19 süreci ile yeniden değişime/dönüşüme uğradığını düşünen yazarlar kartopu yöntemi ile online bir anket yapar. Kapalı ve açık uçlu sorulardan oluşan ankette katılımcıların pandemi sürecinde evlerinde yaşadıkları mekânsal deneyimleri ve ev-ideal ev kavramları hakkındaki fikirleri pandemi öncesi ve sonrası bağlamında sorgulanır. Böylece pandemi nedeniyle ideal ev algısının anket katılımcıları bağlamında nasıl karşılık bulduğu anlaşılmaya çalışılır.

2. Ev / İdeal Ev

2.1 . Ev

Mekansal, fiziksel, sosyal, kültürel ve duygusal olarak çok boyutlu bir yapı olan ev kavramı 20. yüzyılın başlangıcından itibaren popülerleşmiştir ve uzun yıllardır sadece mimarlık alanında üzerine düşünülmeyle kalmamış pek çok farklı disiplin tarafından da tanımlanmış ve araştırıla gelmiştir. Bu nedenle

özellikle literatür araştırmasının disiplinlerarası bir çerçevede yapılması önemlidir. Konu ile ilgili yapılan tanımlar incelendiğinde mekânsal yaklaşımların yanı sıra pek çok tarihsel, toplumsal, zihinsel ve psikolojik yorumlara, farklı yaklaşımlara da rastlanır ve evin çeşitli özellikleri ön plana çıkar. Dolayısıyla mimarlık alanında kavram, diğer disiplinlerden de nasibini alarak, aslında bir mekân önerisine ek olarak bir yaşantı tanımına da denk düşer. Çünkü, ev kavramı tanımlanırken mekânsal bir çerçevenin çizildiği önerilerde asıl olanı, yani içerideki hayatı kaçırmamak gerekir, sonuçta mekân insan yaşantısına hizmet eden bir tür araçtır. Bu yüzden yazının ev kavramına odaklanan bu kısmında kavrama ilişkin mekânsal, sosyo kültürel ve sonuç olarak yaşantıya ilişkin tanımlamalara ve tartışmalara yer verilecektir.

Literatür taraması yapıldığında ev kavramına ilişkin mekânsal ve fiziksel verilere ek olarak psikolojik, sosyo kültürel verilere de referans verildiği görülür (Giuliani, 1991, s.134; Easthope, 2004). Örneğin, Saunders ve Williams (1988) evi, içinde yaşayanların sosyal özelliklerinin ve evin fiziksel özelliklerinin bir araya geldiği sosyo-mekânsal bir varlık olarak tanımlamıştır. Benzer biçimde insanın başını sokacağı bir yer, güvenilir sığınak, kaçış alanı, çocukluğu anlamlarına da gelen evin yaşantıya odaklanan tanımlarına bakıldığında, Gaston Bachelard'ın evi "dünyadaki köşemiz, ilk evrenimiz" olarak tanımladığı (2008) Alain de Botton'ın ise mimari düşlerin ilk karşılığı olarak evi işaret ettiği görülür (2007). Shelley Mallet'a göre ise kavram birbirine bağımlı ve bazen çelişkiler de içeren sosyo-kültürel fikirler barınağı gibidir; bu fiziksel bir barınak olabileceği gibi insanların nesnelere iletişim içinde olduğu bir ağ ya da barınma işlevinin gerçekleştiği ve ilişkilerin yaşandığı, anıların biriktirildiği bilindik bir yerdir (2004).

Öte yandan, psikolojik ve mekânsal yorumların bir araya geldiği yaklaşımlarda evin sınırlanması ve "kapatılması" unsurlarına da sıklıkla odaklanıldığı görülür. Örneğin Hilde Heynen, konut'un kendisinin kapatmayla ilgili olduğunu belirterek ev ve "mahremiyet" olgusu arasında bir ilişki kurar. Buradaki "kapatma" yorumu, evin "dışarıdan gözlenmeye karşı koruma sağlayan bir barınak" şeklinde tanımlanmasına neden olur (Heynen, 2011). Beatriz Colomina ise kapatma konusunu mekânın içinde ve dışında olmak seçimi ile ilişkilendirir (2011). Ona göre, mekânın içinde olan kişi kapalı duvarlar arasında mahremiyet olgusunun korunması ile birlikte dışarıdan gözlemlenmeye karşı korunmalı bir durumdadır. Mekânın dışında olmak ise herhangi bir görüntünün (dergi, gazete, televizyon, pencere) içinde olmak yani görülmektir. Bu noktada, kapatma durumu ve buna bağlı olarak mahremiyet olgusu herhangi bir görüntünün içinde olmayı tercih eden (mekânın dışında olan) kişi için devre dışı kalmıştır. Bunun sonucunda 20. yüzyılda ev kavramı bir görüntünün içinde olmakla birlikte farklı biçimlerde tanımlanmaya başlanır. Daha önceleri ev duygu dünyasında inşa edilirken artık Nilüfer Talu'nun da dediği gibi simgelerden kopuk, alınıp satılabilen rasyonel dünyanın yabancılaşmış bir nesnesine dönüşür (2010). Kısaca ev artık yatırım nesnesine,

toplumsal statü nesnesine (Tanyeli, 1995), prestij nesnesine (Colomina, 2011) ve bir arzu nesnesine dönüştüğü gibi kiralanabilen ya da satılabilen bir metaya – konuta- dönüşür. Bu durumla birlikte nesneleşen ev mimarlık literatüründe önce bir makine olarak karşımıza çıkarken (Le Corbusier) zamanla karşıt söylemler de ortaya çıkar ve yeniden psikolojik, duygusal tanımlar söz konusu olur. Örneğin Eileen Gray evi özünde kişinin kabuğu, onun bir tür uzantısı, özgürlük alanı ve ruhunun çevreye yayılması olarak değerlendirir (Artun Altınyıldız, 2014).

Bütün bu tarifler, ilişkiler, karşıtlıklar ışığında aslında ev, içerisi-dışarısı, mahrem-mahrem olmayan, özel-kamusal, kişisel-kişisel olmayan, geçmiş-bugün ve hatta gelecek denklemlerinin bir parçasıdır.

2.2 . İdeal ev

İnsan yaşantısını sarmalayan temel mekân olarak karşımıza çıkan evden sonra ideal evi tanımlamak gerekirse öncelikle ideal evi kim tarifler, neye göre tarifler ve kimin için tarifler gibi soruları sormak gerekir. Bu konuda yapılan literatür araştırması gösterir ki ideal ev olgusu da pek çok farklı alanda değerlendirilmiştir. Örneğin, sosyoloji ve psikoloji alanındaki çalışmalarda ev ve ideal ev konuları değişen aile yapıları, cinsiyet rollerinin değişimi, aile ve arkadaşlarla olan ilişkiler, evlilik gibi hususlar üzerinden ele alınmıştır (Akbiyık, 2019).

İdeal ev kavramı farklı kullanıcı grupları tarafından farklı zamanlarda yeniden üretilmiştir (Gayretli, 2016). Bunun nedenlerinden birisi aslında ideal olarak sunulan konutun belli kurallarla, belirlenmiş bir profil için değil anonim bir kullanıcı için tasarlanmasıdır. Bu yüzden ideal olanın objektiflikten çıkıp belirli çerçeveler içine girdiği, dolayısıyla yeniden tanımlanarak subjektif bir hale geldiği söylenebilir.

İdeal ev tanımlamalarına bakıldığında 19. yüzyılda karşımıza bir barınak, mahrem bir alana sığınma arzusu (Colomina, 2011) çıkar. Oysa 20. yüzyıla gelindiğinde ise mahremiyet olgusunun artık ev tanımında ön plana çıkmadığı görülür (Şumnu, 2018). Bu noktada, Mies van der Rohe, Philip Johnson, Lina bo Bardi gibi mimarların cam ev tasarımları örnek gösterilebilir. Modern mimarlık pratiği bu dönemdeki ev kavramını önde gelen teknoloji, malzeme ve estetik kanonlarla adeta birer teşhir ürünü olarak üretilen formüller üzerinden şekillendirmiştir. Dolayısıyla, 20. yüzyıldaki ideal evin 19. yüzyıldan farklı olduğu ve 21. yüzyıldaki ideal ev olgusundan da farklı olacağı beklenebilir.

Her ne kadar farklı dönemlerde farklı ideal ev karşılıklarına rastlansa da aslında ortak olan ideal evin temel özellikleri üzerinden, yani sosyal, ekonomik ve kültürel faktörlerce belirlenmesidir (Chapman ve Hockey, 2002). Bu faktörlere göre inşa edilen ve medyanın çeşitli kolları ile sunulan evler ideal olarak yansıtılır ve kullanıcılar bu yollarla ikna edilmeye çalışılır (Chapman,

2002). Aslında burada sunulan bir ideal yaşam temasıdır. Ev de ideal yaşama sahip olmanın temel unsurudur.

2020 yılında karşımıza çıkan Covid-19 salgınının bir sonucu olarak yeniden kapandığımız ve çalışma ve eğitim işlevlerini de barındırmak durumunda kalan ev için yeniden bir ideal ev düşüncesinin üretilmesi söz konusudur. Değişen pek çok koşul yüzünden dönüşmek durumunda kalan ev, dolayısıyla da ideal ev kavramlarının günümüzde uluslararası bir kırılma noktası olan pandemi nedeniyle yeniden farklılaşmaya başladığı söylenebilir.

Böylece farklı dönemlerde farklı bağlamlarda karşımıza çıkan ideal ev olgusu ve karşılıklarını anlayabilmek adına bu çalışma kapsamında Türkiye üzerinden kronolojik bir ideal ev sorgusu yapılır.

3. Değişen İdeal Ev Manzaraları

Türkiye bağlamında ev ve ideal ev kavramları incelenmek istendiğinde karşımıza hem barınma kültürü açısından bir çeşitlilik sunan hem de sıklıkla incelenen ve ideal ev temsilleri ile de öne çıkan İstanbul çıkar. Bu şehir farklı dönemlerden bir yapı çeşitliliği sunduğu için hem ev hem de ideal ev kavramlarına kronolojik bir biçimde bakılabildiğini sağlar. Bu bakış, barınma türlerinin incelenmesi konusu hakkında sağlıklı bilgi sahibi olabildiğimiz ilk dönem olarak yorumlanabilecek 19. yüzyıl konutları ile başlar. Atilla Yücel bu 19. yüzyıl konutlarını sıra evler, apartmanlar, sayfiye konutları ve köşkler olarak sıralarken bu türleri mahallelerdeki “geleneksel” ahşap konutların “değişime uğramış” tipleri olarak okur (Tulum, 2012). Yine aynı dönemde, Yıldırım Yavuz, konut tipolojisinde konak (bazen de köşk ve yalı) ve apartman ağırlıklı yapıların öne çıktığını belirtir (Yavuz, 1979). Dönemi temsil etmek bakımından bir araç olarak kullanılabilir Türk Edebiyatındaki çeşitli romanlar sayesinde sahilde bulunan ahşap yalılar, sayfiye semtlerindeki bahçe içinde ahşap köşkler, şehir içinde büyük kagir ve ahşap konakların ideal ev olarak tasvir edildiği düşünülebilir. Özellikle o dönemin hanehalklarının çoğunluğunun kalabalık ailelerden oluştuğu düşünülürse bu büyük, ferah, bahçe içindeki evler hem sağladıkları yeterli alan hem de mahremiyet bakımından idealleşmiştir. Ancak 19. yüzyılın sonunda bu tür yapıların ve yaşamın özellikle gençler tarafından artık tercih edilmediği anlaşılır (Karaosmanoğlu, 2011). Bu noktada konak, köşk gibi yapılar “eski” oldukları gerekçesiyle artık ideal ev temsiliyle örtüşmemektedir. Bunun bir sonucu olarak, Yıldız Sey’in de işaret ettiği üzere, her ne kadar önceleri gayrimüslim halk tarafından benimsense de daha sonra hızla yaygınlaşan sıra ev, apartman gibi türler ortaya çıkar (Sey, 1998).

Bahsi geçen konut tiplerinden biri olan sıra evler, geleneksel cephe anlayışını sürdürse de ahşap evden kagir eve bir değişim başlatır (Yücel, 1996). Ancak sıra ev, pek çok kullanıcı için ideal ev olarak karşılık bulmaz. Örneğin yine Reşat Nuri Güntekin, Miskinler Tekkesi adlı eserinde, sıra evlerin “Karagöz göstermelikleri gibi, iç ve arkası olmayan tek yüzlü bir resimden” ibaret

olduğunu aktarır. Böylece, her ne kadar artık istenmeyen konak gibi yapı tiplerine karşın bir çözüm olarak ortaya çıksa da sıra ev, kullanıcı açısından “ölü aydınlıklarıyla bir karanlık kabartma” olarak görülür (Güntekin, 1986).

Belki de bunun gibi bakış açıları yüzünden, kalabalık ve zengin aileler, barınma formüllerini yine köşk gibi yapı tiplerinde arar. Bunlardan biri de Arif Paşa'nın (Sarıca) mimar Constantin Pappa'ya, 19. yüzyılın sonunda tasarlattığı Kadıköy, Moda'da bulunan Arif Sarıca Köşkü'dür. Ancak Paşa, mimara eş zamanlı apartmanlar da tasarlattırıp inşa ettirir. Bu apartman kiralari ile köşkün bakım masraflarını karşılamayı hedefleyen paşa, köşkü kendisi ve ailesi için ideal yuva olarak düşünürken apartmanları ise yatırım aracı olarak görür (Öğrenci, 1998).

Pek çok yapı tipinin eş zamanlı olarak izlenebildiği bu dönemde, Batılılaşmanın etkisinin de yansıdığı apartman yapı tipi de popülerleşir. Burada, geç 19. yüzyılda meydana gelen yangınların sonucunda ortaya çıkan kentsel dönüşümün rolü oldukça önemlidir. Bu dönüşüm kendisini en çok malzeme farklılığında gösterir; ahşap yapılar yerlerini bitişik nizam yüksek taş apartmanlara bırakır (Akcan, 2009). Böylece farklı dönemlerde karşımıza çıkacak apartman yapı tipinin, öncül halleri ortaya çıkmış olur (Yücel, 1996). Merdiven, koridor ve kimi zaman da avlu gibi ortak alanların bu yapılarda ortaya çıkışı ile mahremiyet olgusu derinden etkilenir. Özellikle büyük ölçekli apartmanların özel bahçelerinde tenis kortlarının olduğu, çatı katlarında çamaşırhanelerin bulunduğu, uşak odalarının yer aldığı anlaşılır. Ayrıca üslupsal açıdan da zengin olan bu apartmanların bir kısmının alt katlarında mahremiyet ile ters düşen mekanlar olarak ticarethanelerin olduğu görülür (Yücel, 1996).

20. yüzyılın başında İstanbul'da yaşanan en büyük yangın olan 1918 yangınında 7500 konutun yanması sonucunda, ortaya çıkan barınma sorununun çözümü için Laleli'de, Mimar Kemalettin tarafından betonarme apartman tipi toplu konutun İstanbul'daki ilk örneği olan Harikzedegan Apartmanları projelendirilir (Ünal, 1979). Genel bir çözüm olarak düşünülse de yalnızca bir yapı adasında uygulanan bu simetrik planlı apartmanlarda merkezde bulunan avluyla komşuluk ilişkisi tariflenir ve mahremiyet olgusuna bir esneklik önerilmiş olur. Ayrıca burada, servis birimleri ile giriş holleri avlu çevresinde konumlandırılmış, böylece odalar dış çeperlere yerleştirilmiş ve aile mahremiyetinin korunması düşünülmüştür (Yavuz, 1979). Her ne kadar görünüşü konakları çağırırsa da bu yapı, planlamadaki kamusal birimler nedeniyle konak yapı tipinden ayrılır. Dönemin genel mahremiyet yaklaşımıyla uyuşmayan bu apartmanda profesör, sinemacı, ressam, operatör gibi mesleklere sahip kişiler kullanıcı olarak karşımıza çıkar (Yavuz, 1979). Bu bağlamda, bu apartmanların, her tip hane halkı tarafından kolaylıkla kabullenilmediğinin ve herkese yönelik genel bir ideal ev olmadığının altı çizilmelidir.

Apartmentlara daha geç bir örnek ise 1930 yılında inşaatı tamamlanan yine Mimar Kemalettin tasarımı II. Vakıf Apartmanı'dır. Yine kamusal alanlara sahip

olan bu yapıda, bir de tiyatroya yer verilir (Aslanoğlu, 2010). Böylece mahremiyet olgusunun iyice vurgulandığı konak, köşk gibi yapı tiplerinden bir eğlence, sanat, satış birimlerini de bulandıran konut tiplerine kısmen geçiş yapılmış olur.

Az sayıdaki örnekler dışında bu dönemde, müstakil konut ya da bahçe içindeki evin popülerliği ve kullanıcı açısından ideal olarak algılanması durumu devam eder. Örneğin, 1914 yılına tarihlenen ve plastisitesiyle dikkat çeken ve simetrik bir kurgusu olmayan Vedat Tek Evi II, dönemin popüler yapılarından biri olarak karşılık bulur (Tulum, 2012).

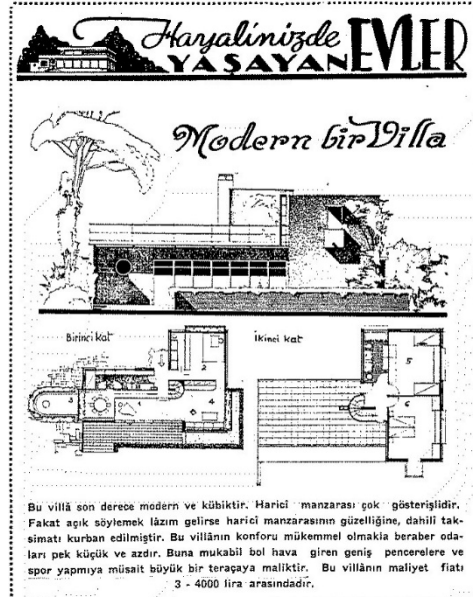
Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise ulus temsilinde ve inşasında mimarlık önemli bir araçtır. Bu dönemde, yurt dışından gelen yabancı mimarlar, Ankara’da çoğunlukla kamusal yapı tasarım ve inşasında görevlendirildiği için Türk mimarlar, kendilerine mimarlık pratiğinde varoluş şansı bulabilmek için konut tasarımını sahiplenir (Ançel, 2008). Eş zamanlı olarak mimarlık alanında dünyada ve dolayısıyla Türkiye’de de bir temsiliet sağlayan Modern Hareket söz konusudur. Rasyonalizm, işlevselcilik ve betonarme ilkelerine dayanan bu hareket, konut aracılığıyla popülerleşir². Zeki Sayar, Sırrı Bilen, Seyfi Arkan gibi Türk mimarların konut tasarımları Modern Hareket’in gözde temsilcilerinden olur ve bu konutlar, Mimar ve Arkitekt gibi popüler mimarlık dergilerinde ve ayrıca yine dönemin Muhit, Yedigün ve Modern Türkiye Mecmuası gibi mimarlık pratiği ile mesleki anlamda ilişkili olmayan popüler dergilerinde “güzel evler”, “ev ve eşya” gibi pek çok başlıkla sürekli vurgulanır (Bozdoğan, 2002). Örneğin Yedigün’ün 1931 yılındaki bir sayısında, “şehirlerin şekli neden değişiyor” başlıklı yazıda, eski evlerin bugünkü ihtiyaçlara uyum sağlayamadığı, bu evlerin “eski adetlere ve bu adetlere hakim olan fikirlere göre” yapıldığı belirtilir ve artık o fikir ve adetlerin yerine yenilerinin geldiği iddia edilir (Bozdoğan, 2002). Bu yeni fikirler, yaşamın, ailenin, bireyin “asrileşmesi” ve dolayısıyla evin, konutun “asrileşmesi” yani modernleşmesi demektir. Bu yeni modern ev, yukarıda da bahsedildiği üzere çoğu aydın, yazar tarafından, didaktik bir üslupla farklı kavramlar ve olgular üzerinden önerilir (Bozdoğan, 2002). Dolayısıyla, modern konut örnekleri medya tarafından idealize edilmiş olur.

Ancak ideal ev önermeleri gelir gruplarına göre farklılaşır. Örneğin 1930’lu ve 1940’lı yıllarda, mimarlar ve yazarlar, ekonomik maliyetinden ötürü daha üst sınıflara villa önerirken orta sınıfa ise kira evlerini yeni yuva, ideal ev olarak önerir. Kira evi kavramını tanımlamak gerekirse, bu konut tipinin 1930-1940 yılları arasında yüksek gelirli bir kişi tarafından yaptırıldığı ve mülkiyetinin tek bir kişiye ait olduğu belirtilmelidir. Mal sahibi, kira evindeki daireleri, -üst-orta

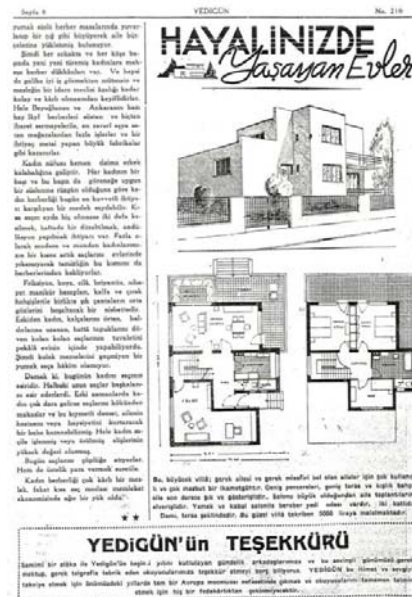
² Konutun popülerleştirilme aracı olarak seçilmesinin nedenlerinden biri Beatriz Colomina’ya göre, modern mimarının ‘sanata para ayırabilecek’ durumda olan kişilerden çok daha geniş bir kitleye; orta sınıf ve çoğunlukla kadın olan kitleye yönelik olmasıdır. Nitekim Colomina, uluslararası stili modern mimari için bir reklam kampanyası olarak varsaymaktadır (Colomina, 2011).

gelir grubuna dahil olmak isteyen kişilere- kiralar (Görgülü, 2016). Bu dönemde, aslında apartman yapı tipolojisini ifade eden bu konut tipinin apartman olarak adlandırılmamasının nedeni Sibel Bozdoğan'a göre bu kavramın olumlanmayışıdır. Çünkü, apartman İstanbul'da en azından 19. yüzyıldan beri varlık gösteren ve dönemsel açıdan güçlü imparatorluk çağrışımı yapan bir yapı tipidir (Bozdoğan, 2002). Bu çağrışıma rağmen, doğrudan apartman kelimesini kullanarak halka, bu yapı tipini yeni yuva ve ideal ev olarak öneren kişiler de vardır. Örneğin Behçet Ünsal, kübik yapı ve konfor (1939) isimli makalesinde, dönemin şart ve gereksinimlerinin değiştiğinin altını çizerek apartmanı yeni yuva -yani ideal ev-olarak önerir: "Makina asrımızın görüş ve terakki tarzlarının ve yaşama şartlarının eskisine göre değişmiş ve farklı olmasıyla ki, bizim geniş sofaları olan zengin ve büyük ahşap evleri kullanmak artık ağır gelmektedir. Yuvarlak çıkıntılı köşe pencereyi yeni şekil yuvaya, apartmana taşınmanın zarureti işte budur." (Ünsal, 1939, s.60)

Apartmentın yeni bir yuva, yani ideal ev olarak önerildiği bu dönemde, yine müstakil konut da pek çok yazar tarafından kimi kriterler gütmesi şartıyla önerilir. Bu kriterler arasında, şeffaflık, aydınlık, ergonomi ve hijyen gibi kavramlara önem verilirken balkon, teras, bahçe gibi öğeler de popüler olanlardandır (Bozdoğan, 2010).



Şekil 3a. Hayalinizde Yaşayan Evler, "Modern bir Villa". (Kaynak: Yedigün 12, no. 308 (1939))



Şekil 3b. Hayalinizde Yaşayan Evler, örnek (Kaynak: Yedigün 12, no. 308 (1939))

Bu kriterleri yansıtan kimi yabancı dergilerden ithal edilmiş pek çok ev, dönemin popüler dergilerinden Yedigün dergisinde, "Hayalinizde yaşayan

evler” köşesinde mimari bir temsil diliyle tanıtılır (Şekil 3). Burada evlerin mekânsal organizasyon, maliyet gibi pek çok özelliği ele alınırken çoğu zaman modern konuttan beklenen açık-serbest plan, prizmatik kütle, yuvarlak köşe, çıkma, teras çatı ve asimetrik kompozisyon gibi dönemin modernist estetiğinin karakteristik unsurları da olumlanarak vurgulanır (Bozdoğan, 2010).

Dergilerde, kira evinden (dönemin apartman kavramının karşılığı) daha çok müstakil modern konut/ev imgesi ideal bir yuva olarak vurgulansa da 1930’ların sonuna dek apartman imgesi, sert eleştirilerle karşılaşmaz. Ancak 1940’ların başından itibaren, moderni millileştirme endişesi taşıyan bir milli mimari dalga söz konusu olur ve modern villa ya da modern apartman çoğunlukla ideal yuva olarak tariflenmez. 1940’lardaki yeni ideal ev, geleneksel yapı malzemeleri ve tekniklerine referans veren, bahçe içinde veya deniz kenarında konumlanan çoğunlukla villa tipinde olan müstakil konuttur. Daha önceki dönemlerin ideal ev sunumlarıyla ortak özellikler de taşıyan ve 1930’lardan 1950’lere kadar Sedat Hakkı Eldem, Zeki Sayar gibi popüler mimarlar tarafından tasarlanmış bu evler sahipleri için prestij ve gurur kaynağıdır (Bozdoğan, 2010).

1950lerde ise Türkiye’de politik, sosyal, kültürel pek çok unsurun değişmesiyle birlikte paradigmanın değiştiği ve mimarlıkta modern yaklaşımların öne çıktığı söylenebilir. Bu dönemde, müstakil villalar hala söz konusu olsa da çok birimli apartman blokların daha çok üretildiği söylenmelidir. Bunlara ek olarak, kullanıcının kendi emeğiyle inşa ettiği gecekonduların üretimi de 1950’lerden itibaren enformel bir barınma çözümü olarak hızla yaygınlaşır (Altıntaş, 2014).

Yine aynı dönemde, mimarlık pratiği bağlamında, IMA, Baysal ve Birsal ortaklığı gibi ofislerin kurulması da önemlidir. Bu ofislerle birlikte, iyi tasarlanmış, nitelikli apartman yapılarından bahsetmek mümkündür. Haluk Baysal ve Melih Birsal tarafından tasarlanan ve Le Corbusier’in Marsilya’daki Habitat 67 (1952) projesinin esaslarından ilham aldığı söylenen Hukukçular Sitesi (1958-61) bu örneklerdendir (Şekil 4). Böylece esnek plan şemasına sahip, dönemin estetik modern kanonlarının yansıdığı apartman projeleri üretilmeye başlanır (Bozdoğan, 2010). Bu yapılar, gittikçe popülerleştiği için kısa zamanda kullanıcılar tarafından da talep edilen ideal evlere dönüşür.

Dönemde, ülkenin başbakanı olan Adnan Menderes’in kontrol ettiği 1952 ve 1964 tarihli planlar ile imar haklarının artması ve sonrasında da 1965 yılında Kat Mülkiyeti Yasasının yürürlüğe girişi, Türkiye’nin apartmanlaşmaya geçişinin basamaklarıdır (Görgülü, 2016). Böylece, kısa sürede, kat sayıları yükseltilir ve yapılaşma yoğunlukları artırılır. 1960’lı yıllarda ve 1970’lerin ilk yarısında Emin Onat, Maruf Önal, Demirtaş Kamçıl, Rahmi Bediz, Şevki Vanlı, Nejat Ersin, Melih Koray, Nişan Yaubyay, Muammer Gerekli (Tulum, Ekenyazıcı Güney, 2019) gibi pek çok mimarın özellikle cephe deneylerine imza attığı apartmanlara rastlanır. Bu apartmanlar, gerek cephe estetikleri, gerek

ferah iç mekan kurguları, gerek de dönemin trendlerinden olan mimarlık-sanat ilişkisini seramik, mozaik panolar ile birlikte takip etmeleri ile kullanıcıların talep ettikleri ürünlere dönüşür ve ideal evin bu dönemdeki popüler karşılıklarından biri haline gelir (Aziz Gorbon'la görüşme).



Şekil 4. Hukukçular Sitesi, Melih Birsal, Haluk Baysal (1958-61). (Kaynak: Yazarların arşivi)

Yine bu dönemde, yeni imar uygulamaları ve yap-satçı anlayışla birlikte 4-5 katlı yapıların yıkılıp yerine daha çok katlı apartmanların inşa edildiği görülür (Görgülü, 2016). Bu durum, farklı tasarım yaklaşımları izleyen apartmanların yanı sıra aynı karakteristik özelliklere, benzer cephe ve plan kurgularına sahip yap-sat apartmanlarının da ortaya çıkmasına neden olur (Tekeli, 2010).

Dönemin yüksek katlı projelerinden birisi, 1975 yılında Emlak Bankası'nın inşa ettirdiği Ataköy'deki sosyal konut uygulaması projesidir. Ataköy'deki bu projede, konutlara ek olarak çarşı, ilkokul, çocuk bahçesi gibi işlevler de söz konusudur (Anonim, 1975). Dolayısıyla, kullanıcılar için tüm ihtiyaçlara, yaşanılan çevrede ulaşmanın söz konusu olması, bu tip yerleşimleri talep edilir hale getirir. Bu konut tipi ideal ev kavramı çerçevesinde ele alınır.

1960'larda ve 1970'lerde deneyimlenen bu hızlı apartmanlaşma süreci, 1980 yılındaki askeri müdahale ile konut yapımının birkaç yıl boyunca duraklamasına dek devam eder (Arıkan ve Gökmen, 2016). Sonrasında ise, konut projeleri, yap-satçı anlayış ile birlikte kooperatifler şeklinde ya da Emlak Bankası'nın toplu konut projeleri aracılığıyla devam eder. Ayrıca 1980'li yıllardaki, af yasaları, ıslah imar planları ile gecekondulaşmaya engel olmak ve mevcut gecekonduları apartmana dönüştürmek istenir. Bu plan kısmen etkili olur ve pek çok bölgede dönüşüm başlar. 1984 yılında yürürlüğe giren toplu konut yasası ile pek çok toplu konut inşa edilir (Arıkan ve Gökmen, 2016), bu defa apartman ve toplu konut barınma biçimleri ideal ev olarak sunulur.

1980'li yılların sonundan itibaren ise sosyal, kültürel, ekonomik pek çok verinin değişmesi ile birlikte güvenli bir çevrede yaşama arzusu, kentten

kaçarak yeşil alan içinde olma isteği gibi nedenlerin sonucunda kapalı site kavramı ortaya çıkar. Ortak -yüksek- statü ve sosyo-ekonomik benzerlik arayışında olan homojen bir kullanıcı grubunun söz konusu olduğu bu güvenli, korunaklı ve çoğu zaman kent merkezinin dışında konumlanan kapalı siteler, hem içerdikleri sosyal donatılar nedeniyle (Akalin, 2016) hem de dış dünyadan kopmuş mahremiyet olgusuna odaklanan bir hayat sundukları için ideal ev olarak önerilir.



Şekil 5a. İstanbul'da kapalı site örneği (Evidea)
(Kaynak: <http://www.lal.com.tr/projeler/ev-idea/>)



Şekil 5b. İstanbul'da rezidans örneği (Andromeda Gold)
(Kaynak: <https://residenceindex.com/proje/79/andromeda-gold.html>)

1990'lı yıllarda karşımıza çıkan kapalı siteler, gereksinim duyulan alanın büyük olması nedeniyle İstanbul'un merkezi alanları için genellikle geçerli bir çözüm sunamaz. Bu noktada, özellikle 1999 depreminden sonra, 2000'li yıllarda, yeni bir konut formülü arayışına gidilir. Bu formül, kent merkezinde konumlanan, herhangi bir depremde risk taşımayacak ve yine güvenli ve konforlu bir yaşam sunan rezidanslardır (Yüksel ve Akbulut, 2009) (Şekil 5).

Bir diğer kırılma noktası ise 2004 yılında yasal bir boyut kazanan ve kısa süre içinde kapsamı genişletilen kentsel dönüşüm ile kamu ve/veya özel sektör müdahalesinde birçok projenin hayata geçirilmesidir. Uygulamaların önündeki yasal engellerin kısa sürede kaldırılması ve 2012 yılında yayımlanan Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun ile yapı stoku kalitesi düşük bölgelerin dönüştürülmesi için bir avantaj yaratılır, ancak zamanla dönüşüm yüksek rant getirisi olan alanlara da yoğunlaşır. Bütüncül bir planlama çerçevesinde yapılmayan dönüşüm parsel bazında parçacı ve tekil uygulamalar şeklinde ilerler. Bu dönemde pek çok eski apartman hızla yıkılarak yerlerine çok katlı apartmanlar, rezidanslar inşa edilir (Özler ve Salıhoğlu, 2015). Dolayısıyla, ideal olarak sunulan bu yeni konut türleri sıklıkla karşımıza çıkmaya başlar ve kullanıcıları tarafından özellikle yıkılan eski apartmanlara kıyasla yeni ve güvenli olmaları bakımından tercih edilir. Her ne kadar bu

yeni konutlar iç mekanda teknolojik sistemler ve yeni donatılar sunsalar da genellikle balkon, teras, bahçe ilişkisi gibi noktalarda kısıtlayıcı çözümler önerirler. Ancak bu durum 2020 yılına kadar kullanıcılar tarafından olumsuz bir özellik olarak pek değerlendirilmez.

2020 yılında ortaya çıkan ve bütün dünyayı etkileyen Covid-19 salgını ile birlikte kullanıcıların bu konudaki algısı değişir. Çünkü, hem devlet eliyle sokağa çıkmanın kısıtlanması hem de insanların salgından korunmak amacıyla evlerinde kalması beraberinde 21. yüzyıldaki ideal ev algısının kullanıcılar perspektifindeki karşılığını değiştirdi. Örneğin, eski geniş balkonlu apartmanları kentsel dönüşümle yıkılıp yerine inşa edilen balkonsuz ya da Fransız balkonlu rezidanslara geçen kullanıcılar eski evlerindeki balkonu ve yeşil, bahçe bağlantısını aramaya başladı. Öte yandan, bahçe içindeki müstakil evlerde ya da büyük yeşil alanlarla tanımlanan kapalı sitelerde yaşayan kullanıcılar ise bu süreci daha rahat geçirdi. Dolayısıyla insanların bir evden beklentileri, onların ideal ev algısı bu defa bir pandemi nedeniyle yeniden değişmeye başladı.

4. Covid-19 Sürecinde İdeal Ev Algısının Sorgulanması

Pandemi nedeniyle söz konusu olan değişiklikleri anlamak adına çalışma kapsamında kişilerin Covid-19 öncesi ve Covid-19 sürecindeki ideal ev algılarını yorumlamaya yönelik bir anket düzenlenmiştir. Bu ankette, çoktan seçmeli ve derecelendirme sorularının yer aldığı kapalı uçlu sorular ve yanıtlayanlar için kendini ifade etme fırsatı sağlayan, nitel veriler sunmaya yönelik açık uçlu sorulara yer verilmiştir. Google forms üzerinden hazırlanan bu online ankete 114 kişi katılmıştır.

Cevapların çeşitliliğini ve çalışmanın inanırılığını arttırmak amacıyla kartopu örnekleme yöntemiyle ulaşılan kişilerin yaş ve cinsiyet özelliklerinde çeşitlilik olmasına özen gösterilmiştir (Merriam, 2013, Neuman, 2013). Anket yoluyla elde edilen bütün veriler değerlendirilmiş; tümevarımsal ve karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

Ankette öncelikle cinsiyet, yaş, evde yaşayan kişi sayısı, hanehalkı türü, yaşanan konut türü, kişilerin -pandemi öncesi ve sürecinde- çalışma durumu gibi genel sorulara yer verilmiş ardından Covid-19 sürecinde yaşadıkları evle ilgili çeşitli mekansal ve algısal sorular sorulmuştur. Böylece kişilerin pandemi öncesinde evlerinden memnun olup olmadıkları, pandemi nedeniyle evde mekansal değişiklik yapıp yapmadıkları ve pandemi öncesi-sonrası ideal ev algılarının karşılıkları sorgulanmıştır. Bu sayede, çalışma kapsamında öngörülen bireylerin ideal ev algılarının pandemi nedeniyle değiştiği düşüncesinin geçerliliği anlaşılmasına çalışılmıştır. Nitel araştırmalarda, istatistiksel anlamda örneklem üzerinden evrene ilişkin bir genelleme yapma amacı söz konusu olmadığından değerlendirme anket katılımcıları özelinde yapılmıştır.

91'i kadın olan bu katılımcı grubunun yaş ortalaması 32'dir. Katılımcıların hanehalkı türlerine bakıldığında; birden fazla çocuklu çekirdek aile (%27), tek

çocuklu aile (%25), tek ebeveyn ve çocuk (%14), yalnız yaşayan birey (%10), çocuksuz çift (%9), evi paylaşan iki kişi (%8), evi paylaşan ikiden fazla kişi (%7) olmak üzere bir çeşitlilik bulunur. Katılımcı grubunun pandemi öncesi çalışma durumları tam zamanlı çalışan (%45), öğrenci (%35), çalışmayan (%10), yarı zamanlı çalışan (%6), emekli (%4) iken pandemi sürecinde bu durumun değişikliğe uğradığı görülür. Pandemi sürecinde çalışmayan sayısının arttığı (%31), katılımcıların sadece %9'unun düzenli olarak ofise giderek çalıştığı, diğerlerinin ise evden online çalıştığı ya da eğitim aldığı anlaşılır.

Pandemi sürecinde kullanılan ev tiplerine bakıldığında ise kullanıcıların çoğunun (%62) 3+1 ya da daha büyük evlerde yaşadığı (4+1, 4+2, 5+2, villa), kalanının (%38) ise 2+1 ya da daha küçük (1+1, 1+0) evlerde yaşadığı tespit edilmiştir. Bu evler apartman dairesi (%60), kapalı sitede daire (%24), bahçe içinde müstakil ev (%16) olarak çeşitlenirken evlerin balkonları da çeşitlilik gösterir. Buna göre evler, açık balkonlu (%63), kapalı balkonlu (%22), Fransız balkonlu (%10) ya da balkonsuz (%5) olarak tanımlanmıştır. Pandemi sürecinde ikamet edilen evde değişiklik yapıp yapılmadığı sorusunu katılımcı grubunun %17'si evet olarak cevaplamış ve şehir dışına, ailesinin/akrabalarının yanına geçici olarak taşındığını belirtmiştir.

Yine gruba pandemi öncesinde evlerinden memnun olup olmadıkları sorulmuş ve 105 kullanıcının memnun olduğu cevabı alınmıştır. Katılımcılardan memnuniyetlerinin sebeplerini tanımlamaları istendiğinde evlerin ferahlığı, oda sayısının fazlalığı, yalnız kalınabilecek bireysel alanların yeterliliği, evin bahçeli, açık-kapalı balkonlu ya da teraslı oluşu cevaplarıyla karşılaşılmıştır. Pandemi sürecinde evlerinde memnuniyetleri sorgulandığında ise yalnızca geniş balkon ve teraslı, yüksek tavanlı, şehir dışında bahçeli ev ve farklı işlevlere olanak sunan ferah evlerde yaşayanların memnun olduğu anlaşılmıştır. Katılımcıların bir kısmının ise bu süreçte evlerindeki düzenden şikayetçi olduğu görülmüştür (özel hayat ve bireysel alanın kalmaması, depolama, çalışma alanı, mutfak gibi alanların yetersizleşmesi nedeniyle). Bunun sonucunda katılımcılar çeşitli mekansal değişikliklere gitmiştir; örneğin salonun ya da yatak odasının çalışma alanını da içerecek bir alana evrildiği, salonun çocuk oyun alanına dönüştüğü, salondaki yemek masasının çalışma masası halini aldığı, kapalı balkonlardaki eşyaların kaldırılarak balkonların işlevselleştirildiği ve evdeki fazla/kullanılmayan mobilyaların/eşyaların elden çıkarıldığı gibi sonuçlarla karşılaşılmıştır.

Katılımcılara son olarak pandemi öncesinde ve sürecindeki ideal ev tanımları sorulmuştur. Pandemi öncesinde ideal ev hayalleri bahçeli-müstakil, doğa ile iç içe, havuzlu, merkezi konumda, güvenli, deprem riski taşımayan, manzaralı, bahçeli bir apartman dairesi, esnek düzenli, herkese özel alan sunabilen, yüksek tavanlı, geniş camlı, ferah, aydınlık ve balkonlu olarak tanımlanmıştır. Pandemi sonrasında ise ideal ev anlayışının çoğu katılımcı için

değişmediği (%64) ve bahçeli, müstakil, şehirden uzak, ferah, yüksek tavanlı olarak tanımlandığı görülmüştür.

4.1 Bulgular ve Tartışma

Anket sonuçlarına göre pandemi süreci katılımcıların bir kısmının çalışma/ eğitim biçimlerini etkilemiştir. Çalışma biçiminin evin mekansal kurgusuna eklenmesi sonucunda evlerin iç mekan düzeninde değişikliklere gereksinim duyulduğu anlaşılmıştır. Mekansal olarak pandemi nedeniyle eklenen yeni işlevler için yetersiz kalan evlerde -fazladan bir oda olmama durumu- salonun ya da yatak odasının çalışma odası olarak da kullanılmaya başlandığı, salonun çocuk oyun odası olarak ele alındığı gibi mecburi -kimi zaman geçici- çözümlere rastlanır. Bundan muzdarip olan çocuklu bazı ailelerin yine şehir dışında ailelerine ait bahçe içindeki evlere hem mekânsal problemlere bir çözüm sunabilmek hem de dış mekan ile ilişki kurabilmek adına bir süreliğine gittiği görülür. Kimi yalnız yaşayan katılımcıların ise pandemi koşullarında daha güvende hissetmek ve sosyalleşebilmek için geçici olarak aile, arkadaş, akraba yanına taşınarak şehir değiştirdiği anlaşılır. Bu durum aynı zamanda eğitimin online olması nedeniyle öğrenciler için de geçerlidir.

Katılımcıların pandemi sürecinde evlerinden memnun olduğunu aktaran kısmının aslında yaşadıkları evlerin 3+1'den daha büyük olması nedeniyle mekansal olarak sıkıntı çekmediği anlaşılır. Ancak yine de bu grubun da ideal ev tanımlamalarında bahçeli ve müstakil olma durumuna vurgu yapıldığı görülür. Bunun nedeninin özetle dış mekanla güvenli ve hijyenik koşullarda - sadece kendi kullanımlarına ait bir alan tanımlama- ilişki kurma talebi olduğu anlaşılır.

İdeal ev sorgusunda pandemi öncesi ve sürecinde değişiklik olmayan katılımcıların (%64) ortak özelliklerinde yine ideal evin bahçeli ve müstakil olmasına vurgu yapıldığı, bunlara ek olarak evin ferah ve aydınlık oluşuna değinildiği görülür. Öte yandan, ideal evin bahçe içinde müstakil ev olarak algılanması yalnızca İstanbul ya da Türkiye'ye özgü bir durum değildir. Örneğin, Porteous, 1976'ya tarihlenen bir araştırmasında, Avustralya, İngiltere ve Amerika'da yürütülen çalışmalarda, farklı gelir grubundaki kullanıcıların çoğunun ideal ev algılarının benzer olduğunu ve müstakil evi ideal ev olarak tanımladıklarını vurgular (1976). Bu durum ayrıca bahçe içinde konumlanan müstakil evin, pek çok dönemde, özellikle orta-üst sınıf için ideal ev olarak sunulması ile de ilgilidir. Bunun nedeni ise bu yapı türünün çoğu zaman tek başına medyada ideal ev olarak karşılık bulması ve farklı gelir gruplarına göre ideal ev tanımlarının yapılmayıdır. Öte yandan, çeşitli çalışmalarda, bahçeye yüklenen dışarıda olma, mahremiyet, özgürlük gibi farklı anlamların olduğu ve beden ve zihin sağlığı için de gerekli olduğu iddia edilebilir (Coolen ve Meesters, 2011). Ayrıca, gündelik hayattaki çalışma düzeninin ve stresin neden olduğu yorgunluğun bahçede atılabileceği de pekala söylenebilir.

Anket katılımcılarının cevapları analiz edildiğinde, pandemi öncesi süreçteki ideal ev tanımlamaları kapsamında sayılanlara ek olarak merkezi konum, güvenli olma, deprem riski taşımama, mekansal özellikler -geniş cam cephe, manzaralı olma, balkonlu-teraslı olma, yüksek tavan, yeterli kişisel alan sağlayabilme-, doğa ile iç içe olma unsurları da sıralanmıştır. Pandemi sürecindeki ideal ev tanımına bakıldığında ise yukarıdakiler dışında bu defa karşımıza şehirden uzak -kalabalıkla iç içe olmama isteği- ve izole bir ev - güvenli ve hijyenik ortam- isteği çıkar.

Böylece önceden katılımcıların ideal ev tanımlarında rastlanılan merkezilik, güvenlik, depreme karşı dayanıklılık gibi unsurların popülerliğinin pandemi sürecinde azaldığı anlaşılır. Ayrıca, balkon ve teras her ne kadar pandemi sürecinde işlevsel hale gelmiş ve bir noktada dış mekan olarak kamusal olanla bağlantıyı -görece- sağlayan bir birim olmuş olsa da ideal ev tanımında karşımıza çıkmamış onun yerine mahremiyet ve hijyenik tedbirler bağlamında katılımcıların daha çok arzu ettiği müstakil bahçe karşımıza çıkmıştır. Dolayısıyla, literatür taramasından da anlaşıldığı gibi ideal evin karşılığı İstanbul bağlamında 19. yüzyıldan itibaren çeşitli aralıklarla yeniden bahçe içindeki müstakil ev ve türlerine işaret eder.

Bu noktada, yukarıdaki bulgular ve tartışma ışığında ele alınan unsurların yalnızca bu çalışmanın örnekleme için geçerli olduğunun altı çizilmelidir. Örneklem değiştiğinde bulgular ve sonuçları değişeceğinden bu konuda bir genelleme yapılamaz.

5. Sonuç

İstanbul'a ilişkin yapılan ideal ev sorgulaması 19. yüzyıldan başlayan ve günümüze kadar ulaşan farklı dönemlerden bir yapı çeşitliliği sunar. 19. yüzyılda konutlar; bahçe içinde konumlanan ahşap/kagir köşk, konak, deniz kenarında yalı, sayfiye konutları, sıra ev ve apartman olarak sıralanır (Yavuz, 1979). O dönemin hanehalkları genelde kalabalık ailelerden oluştuğu için mekansal olarak büyük, ferah, bahçe içindeki evler, sağladıkları yeterli alan ve mahremiyet vurgusu açısından idealleşmiştir. Dönemin sonuna gelindiğindeyse özellikle gençlerin bu yapı tiplerine hem fiziksel olarak eski oldukları hem de eski bir döneme vurgu yaptıkları için mesafeli olduğu anlaşılır. Ahşap evden kagir eve geçişin bir sembolü olarak da görülebilen sıra ev ve apartman türleri yeni üretim teknolojilerinin ve yeni olanın temsilcisi olarak kısa sürede yaygınlaşarak kimi kullanıcı için birer tercih nesnesine dönüşür (Yücel, 1996; Sey, 1998). Ancak, 19. yüzyılın sonlarında bile kalabalık ve zengin aileler hala barınma ihtiyaçlarını bahçe içindeki konutlarla karşılarken apartmanlar ise onlar için birer yatırım aracıdır. Öte yandan pek çok yapı tipine eş zamanlı olarak rastlanabilen bir dönem olan 19. yüzyılda Batılılaşmanın etkisi ile apartman yapı tipi popülerleşir. Bu yapı tipindeki üslupsal zenginlik apartmanları da bazı kesimler için idealleştirir (Yücel, 1996). Ancak ideal ev konusundaki genel kabul yine müstakil konut ya da bahçe içindeki ev üzerinedir.

Cumhuriyet döneminden itibaren ise Modern Hareket Türkiye’de önemli bir temsiliyet sağlar (Bozdoğan, 2010). Betonarme ve rasyonel çözümler öneren konutlar dönemin gözde temsilcileri olur ve dönemin popüler dergilerinde ve mimarlık literatüründe ideal ev ile ilişkilendirilerek vurgulanır. Ancak farklı gelir gruplarının ideal ev karşılıkları da farklı olur. 1930’lu ve 1940’lı yıllarda, üst sınıflara önerilen ideal ev villa iken orta sınıfa ise kira evleri önerilir. Müstakil konutun önerilmesindeki başlıca kriterler bu konut türünün mekansal potansiyelidir (Bozdoğan, 2010). 1940’larla birlikte ideal ev tanımı yeniden değişmeye başlar ve ideal ev bu dönemde bir prestij nesnesi olarak karşılık bulan müstakil konutta geleneksel yapı malzemeleri ve teknikleri vurgulanır.

1950lerde ise yeniden bir paradigma değişimi yaşanır ve politik, sosyal, kültürel değişimlerle birlikte mimarlıkta modern yaklaşımlar öne çıkar. Bu dönemde, müstakil villalara ek olarak esnek plan şemalı, estetik modern kanonları yansıtan apartman projeleri de üretilir ve bu yapılar gittikçe popülerleşerek talep edilen ideal evlere dönüşür. Düşük gelir grubundaki insanlar ise enformel bir barınma biçimi olsa da kendi ideal evlerini gecekondular üzerinden üretir (Altıntaş, 2014).

1960’lı yıllara gelindiğinde yürürlüğe giren yasalarla - apartmanlaşma süreci hızlanır (Görgülü, 2016). Bu dönemden itibaren apartmanlar cephe kurguları ve ferah iç mekan düzenleri ile kullanıcıların talep ettikleri bir tür ürüne dönüşür ve ideal ev olarak karşılık bulur.

1970’li yıllardan itibaren yaşanan bir değişim ise konutun çeşitli kamusal işlevlerle birlikte tasarlanmaya başlamasıdır. Böylece kullanıcıların tüm ihtiyaçlarını yakın çevrelerinden sağlayabilmesini hedefleyen bu yerleşimler idealleştirilir. 1980’lerle birlikte bu defa toplu konutlar benzer biçimde idealleştirilir (Arıkan ve Gökmen, 2016). 1990’lı yıllarda güvenli bir çevrede yaşama arzusu, kentten kaçarak yeşil alan içinde olma isteği gibi nedenlerle ideal ev kavramı yeniden kurgulanarak kapalı sitelere referans vermeye başlar. Ancak kapalı sitelerin ihtiyaç duyduğu alanların büyük olması nedeniyle İstanbul’un merkezi alanlarında barınma biçimi olarak 2000’li yıllarda rezidanslar ortaya çıkar (Yüksel ve Akbulut, 2009).

2004 yılında yasal bir boyut kazanan kentsel dönüşüm ile konut dokusu büyük ölçüde yenilenir. Bu durum eski apartmanların yerine yeni inşa edilen çok katlı apartmanların, rezidansların idealleşmesine neden olur (Özler ve Salihoğlu, 2015). Bu durum 2020 yılında ortaya çıkan Covid-19 salgınına kadar bu şekilde devam eder. Dünya genelinde yaşanan bu salgınla birlikte alınan önlemler kısaca evde kalmayı gerektirdiğinden insanların eskiye nazaran daha çok vakit geçirdikleri ev ve evin iç mekanı konusundaki fikirleri ve dolayısıyla ideal ev algıları da değişmeye başlar. Apartman ve rezidanslarda yaşayan kullanıcılar evde kaldıkları sürede balkon, teras ve bahçe gibi mekanlarla dışarı ile ilişki kurmanın önemini yeniden anlarken bahçe içindeki müstakil evler ve yeşil alan açısından kullanıcılarına olanak sunan kapalı siteler idealleşir. Bu

bağlamda, ideal ev algısının bu defa sosyo-kültürel ya da ekonomik nedenlerle değil bir pandemi sebebiyle değişmekte olduğu söylenebilir.

Bu çalışmanın anketi göstermektedir ki katılımcıların çoğu için ideal ev her iki durumda da bahçeli olana işaret eder. Ancak bahçe içinde konumlanan müstakil konut, çoğu dönemde, mekansal olarak da yeterli, geniş, ferah, aydınlık olarak sunulduğu için bu dönemde de bahçeli evden bu kriterlerin beklenmeye devam edildiği söylenebilir.

Anlaşılan odur ki, çoğunluğu orta ve orta-üst sınıfa mensup katılımcılardan oluşan ankette, farklı dönemlerde olduğu gibi bahçe içerisindeki müstakil konut -yeniden- idealleştirilmiştir. Ankete başlamadan önce, pandemi nedeniyle ideal ev algısının değiştiği öngörüsü, katılımcılardan gelen cevaplar bağlamında kısmi olarak doğrulanmıştır. Bu noktada, farklı gelir gruplarıyla yapılacak benzer anketlerin sonuçları merak uyandırmaktadır. Gelecekteki çalışmalarda, bu bağlamda, karşılaştırılmalı analizlere yer verilmesi, ideal ev kavramının farklı gelir gruplarındaki karşılıklarının sorgulanması önerilmektedir.

Bilgilendirme: Çalışmada çıkar çatışması yoktur. Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkıda bulunmuştur.

Kaynaklar

- Akalın, M. (2016). Mekânsal ayrışmanın bir yeni biçimi olarak kapalı/kapılı siteler: Akkent konutları örneği, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 923-956.
- Akcan, E. (2009). *Çeviride modern olan, şehir ve konutta Türk-Alman ilişkileri*, İstanbul: YKY.
- Akbıyık, M. (2019). Yeni orta sınıfın ideal ev tasvirlerine ilişkin bir değerlendirme, *Uluslararası sosyal araştırmalar dergisi*, 12(65), 546-555.
- Altıntaş, S. (2014). 1980'li ve 1990'lı yılların mekansal panoramasından İstanbul: kentsel mekânda "ayrı"calık ve "güven". *Birikim Dergisi*, (31 Ekim 2014) Erişim adresi: <https://www.birikimdergisi.com/guncel/1123/1980-li-ve-1990-li-yilların-mekansal-panoramasından-istanbul-kentsel-mekanda-ayricalik-ve-guven>
- Ançel, Ö. (2008). Mimar/Arkitekt dergisi'nde konut sorununun ele alınışı: 1931-1946, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Arıkan, B., ve Gökmen, G. P. (2016). Kentsel mekânın fiziksel katmanları, konut dokusunun oluşumu ve Feneryolu mahallesi'nin "risk" li dönüşümü. *İdealkent*, 7(20), 966-998.
- Artun Altınyıldız, N. (2014). Arzunun bedeli: Eileen Gray ve Le Corbusier. *E-Skop Dergisi*. Erişim adresi: <http://www.e-skop.com/skopbulten/arzunun-bedelieileen-gray-ve-le-corbusier/2179> (Erişim: 20.03.2020).

- Aslanoğlu, İ. (2010). *Erken Cumhuriyet dönemi mimarlığı 1923-38*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Bachelard, Gaston, 2008, *Uzamanın poetikası*, (çev) Alp Tümertekin, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Bozdoğan, S. (2010). From 'cubic houses' to suburban villas: Residential architecture and the elites in Turkey. (s.405-424) içinde C. Kerslake, K. Öktem, P. Robins (Ed.), *Turkey's Engagement with Modernity*. London: St Antony's Series, Palgrave Macmillan.
- Bozdoğan, S. (2002). *Modernizm ve ulusun inşası, Erken cumhuriyet Türkiye'si'nde mimari kültür*. (çev) T. Birkan, İstanbul: Metis Yayınları.
- Chapman, T. (2002). Stage sets for ideal lives: images of home in contemporary show homes. (s.44-58) içinde T. Chapman ve J. Hockey (Ed.), *Social change and domestic life, Ideal homes?*. Londra ve New York: Routledge: Taylor and Francis Group.
- Chapman, T. ve Hockey, J. (2002). Preface. İdeal homes: Social change and domestic life. (s. xi-xii) içinde, T. Chapman ve J. Hockey (Ed.). *Social change and domestic life, Ideal homes?*. Londra ve New York: Routledge: Taylor and Francis Group.
- Colomina, B. (2011). *Mahremiyet ve kamusal kitle iletişim aracı olarak modern mimari*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Coolen, H. ve Meesters, J. (2011). Private and public green spaces: Meaningful but different settings, *Journal of housing and built environment*, 27, 49-67.
- De Botton, A. (2007). *The architecture of happiness*, Londra: Penguin Books.
- Easthope, H. (2004). A place called home. *Housing, Theory and Society*, 21(3), 128-138.
- Gayretli, N. (2016). *Mesken tutma sürecinde karşılaşmalar: levent mahallesi evleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bilgi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Tarihi, Teorisi ve Eleştirisi Yüksek Lisans Programı.
- Giuliani, M.V. (1991). Towards an analysis of mental representations of attachment to the home. *The Journal of Architectural and Planning Research*, 8(2), 133-146.
- Görgülü, T. (2016). Apartman tipolojisinde geçmişten bugüne; kira apartmanından "rezidans'a" geçiş. *TÜBA KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, (14), 165-178.
- Güntekin, R. N. (1986). *Miskinler tekkesi*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Heynen, H. (2011). *Mimarlık ve modernite*, (çev) Nalan Bahçekapılı, İstanbul: Versus Kitap Yayınları.

- Karaosmanoğlu, Y. K. (2011). *Kiralık konak*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mallet, S. (2004). Understanding Home: A Critical Review of the Literature, *Sociological Review*, 52(1), 62-89.
- Merriam, S.B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. (çev) S. Turan, İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Neuman, L. (2013). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar*. (çev) S. Özge, Ankara: Yayınodası.
- Öğrenci, P. (1998), 19. Yüzyıl özgün konut tipleri bağlamında Sarıca Ailesi yapıları mimar C. Pappas ve Arif Paşa Apartmanı. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.
- Özler, Ö. A., Salihoğlu, T. ve Salihoğlu, G. Ö. (2015). Parçacı Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Mekansal İzdüşümü: Kadıköy – Caddebostan. *I. Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi*, 352-367, Eskişehir, Türkiye.
- Porteous, J.D. (1976). Home: The territorial core. *American geographical society*, 66, 383-390.
- Saunders, P. ve Williams, P. (1988). The constitution of the home: Towards a Research Agenda, *Housing Studies*, 3(2), 81-93.
- Talu, N. (2010). Modernlik söylemi: Endişeli bakışlarda modern birey, *METU JFA Dergisi*, 2010(1), 141-171.
- Tanyeli U., (1995), Konut mekânında modernite kavgası, *Mimarlık*, 262, 16-18.
- Tekeli, İ. (2010). *Konut sorununu konut sunum biçimleriyle düşünmek*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tulum, H. (2012). *Seyfi Arkan mimarlığında modernliğin örtülü/örtük simgesi olarak ev: Yitik yuvadan konuta geçiş(genlik)ler*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Tulum, H., Ekenyazıcı Güney, E. (2019). Cephede estetik vurgu; Türkiye modern mimarlığında Muammer Gereki apartmanları, *Yapı*, 451, 46-49.
- Sey, Y. (1998). *75 yılda değişen kent ve mimarlık*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Şumnu, U. (2018). *Mimarlar ve apartmanları*, Ankara: Kitap Yayınevi.
- Anonim, 1975. Türkiye emlak kredi bankası Ataköy sosyal konut uygulaması, *Arkitekt*, 1975, 358, 53-57. Erişim adresi: <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/136/1597.pdf>
- Ünsal, B. (1939). Kübik ev ve konfor, *Arkitekt*, 9(3-4), 60-62.

Ünal, M. (1979). Türkiye’de apartman olgusunun geliřimi: İstanbul Örneği, *Çevre*, 4, 71-78.

Yavuz, Y. (1979). Türkiye’de çok katlı sosyal konuta ilk örnek İstanbul- Laleli’de Harikzedegan katevleri, *Çevre*, 4, 80-84.

Yücel, A. (1996). İstanbul’da 19.yüzyılın kentsel konut biçimleri, 405-471 *Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleřme*, Ed. Yıldız Sey, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Yüksel, U., Akbulut, M.T. (2009). Tüketim odaklı mimarlığın son yıllardaki yeni ürünleri: Rezidanslar, *Megaron*, 4(2), 110-118.

Aziz Gorbon ile görüşme, Eylül 2017.